

अम्बरीषो वाष्पागिरः, ऋजिश्वा भारद्वाजश्च। पवमानः सोमः। अनुष्टुप्, ११ बृहती

अभि नो वाजसातमं रयिमर्ष पुरुस्पृहम्। इन्दो सहस्रभर्णसं तुविद्युम्नं विभ्वासहम्॥ ९.०९८.०१

इन्दो- क्लेदनशील रस। नः- अस्माकम्। अभि- अभितः। वाजसातमम्- अतिशयेन बलदायिकाम्। पुरुस्पृहम्- बहुभिः काम्याम्। सहस्रभर्णसम्- अनन्तधारिणीम्। तुविद्युम्नम्- बहुद्युतिम्। विभ्वासहम्- महतां सहनशीलाम्। रयिम्- संपदं प्रति। अभि अर्ष- अभिसर॥१॥

परि ष्य सुवानो अव्ययं रथे न वर्माव्यत। इन्दुरभि द्रुणा हितो हियानो धाराभिरक्षाः॥ ९.०९८.०२

स्यः- सः। इन्दुः- हृदयस्पर्शी रसः। सुवानः- निष्पन्नः सन्। रथे- रथस्थः। न वर्म- कवचमिव। अव्ययम्- सरणशीलरसस्य स्वस्थान एव रक्षाकरमुपलब्धिस्थानमित्यर्थः। रसव्यञ्जकम्। रसवर्धकम्। प्रतीकम्। परि अव्यत- परिव्ययति। द्रुणा- द्रोणकलशेन प्रतीकेन। अभि हितः। धाराभिः- विच्छित्तिरहितप्रवाहैः। हियानः- प्रेरितः। अक्षाः- क्षरति॥२॥

परि ष्य सुवानो अक्षा इन्दुरव्ये मदच्युतः। धारा य ऊर्ध्वो अध्वरे भ्राजा नैति गव्ययुः॥ ९.०९८.०३

सुवानः- निष्पन्नः। स्यः- सः। इन्दुः- रसः। मदच्युतः- हर्षस्त्रावकः। अव्ये। परि अक्षाः- परिक्षरति। अध्वरे- ध्वररहिते कर्मणि। यः। ऊर्ध्वः- उत्कृष्टः। गव्ययुः- चिद्रश्मिकामः सन्। भ्राजा न- दीप्त्येव। धारा- धारया। एति- गच्छति॥३॥

स हि त्वं देव शश्वते वसु मर्ताय दाशुषे। इन्दो सहस्रिणं रयिं शतात्मानं विवाससि॥ ९.०९८.०४

सः- तादृशः । त्वम् । देव- द्योतनशील । शश्वते- सनातनधर्माश्रिताय । दाशुषे- दायकाय । मर्ताय-
मनुष्याय । इन्दो- क्लेदनशील रस । वसु- चित्तवृत्तिस्तम्भकारिणीम् । सहस्रिणम्- प्रभूताम् ।
शतात्मानम्- अनन्तात्ममयीम् । रयिम्- अध्यात्मसंपदम् । विवाससि- प्रेरयसि ॥४॥

वयं ते अस्य वृत्रहन्वसो वस्वः पुरुस्पृहः । नि नेदिष्ठतमा इषः स्याम सुमनस्याग्निगो ॥ ९.०९८.०५

ते- अमी । वयम् । अग्निगो- अधृतगमन । वृत्रहन्- वृत्रघ्न । वसो- चित्तवृत्तिस्तम्भकारक । वसु
स्तम्भे । अस्य- एतस्य । पुरुस्पृहः- बहुभिः स्पृहणीयस्य । वस्वः- संपदः । इषः- सत्सङ्कल्पस्य ।
सुमनस्य- आनन्दस्य । नि- नितराम् । नेदिष्ठतमाः- अन्तिकतमाः । स्याम- भवेम ॥५॥

द्विर्यं पञ्च स्वयंशसं स्वसारो अद्रिसंहतम् । प्रियमिन्द्रस्य काम्यं प्रस्नापयन्त्यूर्मिणम् ॥ ९.०९८.०६

स्वयंशसम्- स्वमेवानुभवन्तम् । अद्रिसंहतम्- स्थैर्यनिहितं स्थैर्यनिष्पन्नम् । इन्द्रस्य-
परमेश्वरस्य । प्रियम्- प्रेमपात्रम् । काम्यम्- इष्टम् । ऊर्मिणम्- तरङ्गयुक्तम् । यम् । द्विः पञ्च-
दशदिग्वर्तिन्यः । स्वसारः- स्वतः सरणशीला मूलशक्तिधाराः । प्रस्नापयन्ति- पुनन्ति ॥६॥

परि त्यं हर्यतं हरिं बभ्रुं पुनन्ति वारेण । यो देवान्विश्वाँ इत्परि मदेन सह गच्छति ॥ ९.०९८.०७

यः । देवान्- देवताः । विश्वान्- सर्वाः । इत्- एव । मदेन- हर्षेण । सह- साकम् । परि गच्छति-
अभिसरति । त्यम्- तम् । हर्यतम्- स्पृहणीयम् । हरिम्- आकर्षकम् । बभ्रुम्- सोमम् । वारेण-
शोधकेन वरणीयेन प्रतीकेन । पुनन्ति- शोधयन्ति प्रकटयन्तीति भावः ॥७॥

अस्य वो ह्यवसा पान्तो दक्षसाधनम् । यः सूरिषु श्रवो बृहदधे स्वर्णं हर्यतः ॥ ९.०९८.०८

यः । हर्यतः- कमनीयः । स्वर्ण- स्वर्ग इव । सूरिषु- ज्ञानिषु । बृहत्- महतीम् । श्रवः- श्रुतिम् ।
दधे- धृतवान् । अस्य- तस्य । अवसा- रक्षाशक्त्या । वः- यूयम् । दक्षसाधनम्- सामर्थ्यसाधकं
रसम् । पान्तः- अनुभवन्तो भवत ॥८॥

स वां यज्ञेषु मानवी इन्दुर्जनिष्ट रोदसी । देवो देवी गिरिष्ठा अस्त्रैर्धन्तं तुविष्वणि ॥ ९.०९८.०९

मानवी- ज्ञानयुक्ते । देवी- द्योतनशीले । रोदसी- हे द्यावापृथिव्यौ । गिरिष्ठा:- स्थैर्यनिहितः । देव:- द्योतनशीलः । इन्दु:- रसः । स:- तादृशः । वाम्- युवयोः । यज्ञेषु- उपासनेषु । तुविष्वणि- बहुमन्त्रजपे । जनिष्ट- आविर्भूतः ॥९॥

इन्द्राय सोम पातवे वृत्रघ्ने परि षिच्यसे । नरै च दक्षिणावते देवाय सदनासदै ॥ ९.०९८.१०

दक्षिणावते- सामर्थ्ययुक्ताय । नरे- नेत्रे । सदनासदे- यज्ञसदने उपविष्टाय । देवाय- द्योतनशीलाय । वृत्रघ्ने- आवरणबाधकाय । इन्द्राय- परमेश्वराय । पातवे- रसानुभवाय । सोम- रस । परि षिच्यसे ॥१०॥

ते प्रत्नासो व्युष्टिषु सोमाः पवित्रे अक्षरन् । अप्रोथन्तः सनुतर्हुरश्चितः प्रातस्ताँ अप्रचेतसः ॥ ९.०९८.११

प्रातः व्युष्टिषु- उषःकालेषु दैवप्रज्ञायाम् । अप्रचेतसः- ज्ञानरहितान् । सनुतः- अप्राज्ञायामन्तर्हितान् । हुरश्चितः- कौटिल्यभावान् । तान् । अप्रोथन्तः- अपप्रेरयन्तो निराकुर्वन्तः । प्रत्नासः- सनातनाः । सोमाः- रसाः । ते । पवित्रे- शोधके प्रतीके । अक्षरन् ॥११॥

तं सखायः पुरोरुचं यूयं वयं च सूरयः । अश्याम वाजगन्ध्यं सनेम वाजपस्त्यम् ॥ ९.०९८.१२

सखायः- सुहृदः । यूयं वयं च । सूरयः- उपासकाः । तम् । वाजगन्ध्यम्- हव्यगन्धसंपन्नम् । वाजपस्त्यम्- अन्नभण्डारभूतं सोमम् । अश्याम- अनुभवेम । सनेम- संभजेमहि ॥१२॥